

Przekonywano, iż tak ukierunkowana polityka negatywnie wpływa na stosunki polsko-rosyjskie. Wizerunek społeczeństwa na łamach piśmiennictwa zawierał się w ukazywaniu trudnej sytuacji Ukraińców. Pokazywał ich rozczarowanie, szczególnie politykami i instytucjami państwowymi, które działają na zlecenie oligarchów. W refleksji uogólniającej przekonuje się, że obraz Ukrainy i Ukraińców przedstawiany w „Nie – dzienniku cotygodniowym” jest bardzo realistyczny, pomimo że jest to tygodnik satyryczny. W artykułach przedstawiono na jego łamach nieprawidłowości związane z funkcjonowaniem instytucji państwowych i urzędów w Polsce i na Ukrainie. Często zwracano uwagę na ukazanie dychotomii pomiędzy stanowiskiem polityków a podjętymi działaniami.

Ukazując obraz wyborów do Rady Najwyższej Ukrainy z 28 października 2012 r. przywołano wydarzenia z kampanii wyborczej, a w tym aresztowanie i osadzenie w więzieniu liderów opozycji oraz ujawnienie się na scenie politycznej mistrza świata w boksie Witalija Kliczki. Wskazuje się dalej, że rozpoznawalność medialna oraz popularność uzyskana dzięki dokonaniom w sporcie, nauce, kulturze czy sztuce, coraz częściej jest sposobem na zaistnienie na rynku politycznym oraz osiągnięcie na nim sukcesu wyborczego. Proces kreowania wizerunku polityków wiąże się z szeroko pojętą personalizacją polityki, polegającą na wzrastającej roli wizerunku całego ugrupowania politycznego. Działania te są konsekwencją zmian kulturowych, a w tym wzrostem znaczenia mediów i ich oddziaływania na społeczeństwo. Współcześnie coraz mniejszą rolę odgrywają programy partii, a coraz większe znaczenie ma wizerunek zewnętrzny polityka (np. dobrze leżący garnitur i ładny krawat), hasła podczas kampanii i ludzie, którzy go popierają. Celebryci nie ograniczają się jednak wyłącznie do zachęcenia wyborców do głosowania, ale często sami kandydują na listach wyborczych czołowych partii politycznych.

Kolejne ogniwo poznania zarysowano przez przyrównanie przekazów medialnych o zjawiskach szczególnych, do których należały zgony wśród osób, niepopierających linii politycznej polityków sprawujących władzę; wśród nich ukazano przypadek młodego dziennikarza krytykujące-

go władze państwowe i partyjne Georgija Gongadze.

Zauważa się też, posługując się analizą tekstów z portalu TVN24, że obraz Ukrainy i Ukraińców funkcjonujący w recepcji Polaków jest niejednorodny i rozchwiany. Z jednej strony, ujawnia się pozytywny stosunek do budowy międzynarodowej pozycji państwa ukraińskiego; z drugiej – spotyka się negatywny obraz Ukraińców, przedstawianych jako przemytników, nielegalnych pracowników czy przestępców. W świadomości społeczeństwa polskiego ujawnia się przekonanie, że w tym kraju z dużą siłą szerzy się choroba AIDS.

W ocenie ogólnej należy stwierdzić, że prezentowana książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelniczego. Jej wartość polega przede wszystkim na: 1. ukazaniu współczesnych problemów kulturowo-cywilizacyjnych Ukrainy i społeczeństwa ukraińskiego; 2. określeniu roli mediów w prezentacji politycznej państwa i narodu; 3. ukazaniu ludzi mediów w kreowaniu określonego wizerunku rzeczywistości międzynarodowej, państwa w relacjach i bilateralnych w kreowaniu mitów i stereotypów; 4. zgromadzeniu starannej bazy danych (o zawartości różnych pism oraz telewizji dotyczących Ukrainy i Ukraińców); 5. podjęciu próby wpisania rzeczywistości medialnej w prawidłowości rozwoju życia politycznego oraz kulturowych przemian instytucjonalnych.

Andrzej Chodubski

Kaukaz Północny: elity, reżimy, etnopolityka, bezpieczeństwo, red. Tadeusz Bodio, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014, ss. 353; ***Kaukaz Północny: Elity władzy i życie polityczne***, red. Tadeusz Bodio, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014

Рецензируемые работы являются важным примером сотрудничества российских и восточноевропейских экспертов в исследовании элит, политических режимов и государственной политики. Сборники трудов стали уже восьмым и девятым в серии, издаваемой Институтом политических наук Варшавского университета под редакцией профессора Та-

деуша Бодио – одного из ведущих польских специалистов по теме. Российское политологическое сообщество представлено ростовскими и пятигорскими экспертами – В.В. Черноусом, А.В. Понеделковым, А.М. Старостиным, Л.Г. Швец, М.А. Аствацатуровой и др. Редактору удалось соблюсти необходимый баланс между концептуальным единством работ и свободой выражения точек зрения авторов статей.

Первый рецензируемый сборник, посвященный элитам, режимам, этнополитике и безопасности Северного Кавказа, состоит из трех взаимосвязанных частей. Первая из них посвящена осмыслению современных методологий исследования политических элит. А.В. Понеделков, А.М. Старостин и Л.Г. Швец раскрывают возможности и ограничения использования когнитивного подхода в современной элитологии. В.В. Черноус и А.В. Лубский обращают внимание на то, что мультипарадигмальность социальных и гуманитарных наук в России привела к парадоксу: различные идеологические направления создали обособленные критерии оценки реальности, методологию и понятийный аппарат, что затрудняет коммуникацию в профессиональном сообществе. В.В. Черноус и А.В. Лубский отстаивают цивилизационный подход к российскому элитогенезу, с точки зрения которого особенности правящих элит на разных этапах истории объясняются доминирующими религиозными и идеологическими ценностями, которые определяют тип властных отношений и их восприятие в общественном мнении.

Авторы первого раздела уделяют основное внимание этнократии на Северном Кавказе, обосновывая понятийный аппарат классификации этнократий. Особый интерес, на наш взгляд, имеет выявление когнитивного и ценностного аспектов легитимации этнократий, ролевой системы и способов деятельности субъектов этнократий на Северном Кавказе. А.В. Понеделков и А.М. Старостин резонно сосредотачивают внимание на механизмах «теневой» этнизации власти на Северном Кавказе – патрон-клиентарных отношениях, коррупции, иных неформальных практиках. Вместе с тем, польский исследователь А. Фу-

рьер критикует концепцию «русской этносоциологии» А.Г. Дугина применительно к элитам Северного Кавказа. А. Фурьер полагает, что оценка кавказских элит должна основываться на тщательном историческом познании, априори не связанном с какой-либо идеологией, а также на применении методов мировой политологии, этнологии, истории и социологии. На наш взгляд, А.Г. Дугин дает более корректный и теоретически выверенный анализ региональных элит как порождения ситуации «археомодерна», чем А. Фурьер. На материалах Дагестана систематизирует тенденции и нерешенные проблемы анализа элит П. Адамчевский. Он убедительно доказывает, что наиболее рациональным подходом к выяснению механизмов функционирования лидерства и политических элит в Дагестане является социокультурный анализ.

Второй раздел сборника раскрывает влияние этнического состава и методов формирования правящих элит на этнополитические процессы в Южном и Северо-Кавказском федеральных округах. Т. Бодио утверждает, что структура политических режимов в республиках определялась правящими элитами, которые остановили в начале 1990-х гг. демократизацию, используя «этнократическую карту» и внутри своих регионов, и в отношениях с федеральным центром. Т. Бодио указывает, что нынешние формы федерального и республиканских режимов могут провоцировать кризисы. Хотя эти режимы подвергаются частым корректировкам в зависимости от ситуации и интересов правящей элиты, они не способны обеспечить прочной целостности, стабильности, безопасности государства. В прикладном аспекте эту точку зрения развивает О. Васюта. Она усматривает причины неэффективности решений и методов, используемых федеральным центром, в недостаточно развитом гражданском обществе и слабости среднего класса, политических партий на Северном Кавказе. А. Вежбицки обращает внимание на общероссийские источники этнополитических конфликтов – в особенности, растущую миграцию из республик Северного Кавказа в русские регионы федерации, неизменную дотационность Се-

верного Кавказа, что вызывает недовольство налогоплательщиков. М.А. Аствацатурова полемизирует с тезисом о пользе этнонационализма для политико-административных элит Северного Кавказа и Ставропольского края. Она убедительно устанавливает как слабость ресурсов националистического проекта, так и политические риски его использования. Этим объясняется преобладание консервативного тренда в федеральной этнополитике, слабость поддержки национализма русским населением.

В третьем разделе сборника рассматривается политика безопасности Российской Федерации на Северном Кавказе. Точнее, речь идет об отдельных важных аспектах данной политики: противодействии организованной преступности (статья К. Козловски), энергетической безопасности России в северокавказском сегменте геополитики (работа Я. Цвек-Карповича), финансовом контексте терроризма (статья П. Квяткевича). Кейс Северной-Осетии-Алании в сфере политики безопасности анализирует И. Дзюба-Висневска.

Таким образом, политическая наука в целом, кавказоведение в частности, получили компетентное комплексное исследование элит Северного Кавказа. Данная работа не только обобщает ключевые достижения российских и польских специалистов, но и во многом определяет перспективы дальнейших исследований. Авторский коллектив не скрывает острых дискуссионных аспектов темы, а стремится в них беспристрастно разобраться с необходимым академизмом и корректностью оценок.

Вторая рецензируемая работа, посвящена правящим элитам и политической жизни Северного Кавказа, состоит из трех взаимосвязанных частей. Первая из них посвящена осмыслению специфики политических элит Северо-Кавказского региона. А. Жуковски и К. Тыбуховска-Хартлинска выявили влияние избирательных систем на формирование современных властных элит, установили политические эффекты выбора формата электоральной системы. Т.Г. Лешкевич обращает внимание на модель распределения привилегий между региональными элитами Северного Кавказа. А.В. Понеделков, А.М. Старо-

стин и С.С. Змяк обобщают опыт лонгитюдных социологических опросов, проведенных Северо-Кавказской академией государственной службы (ныне – Южно-Российским институтом (филиалом) Российской академии народного хозяйства и государственной службы) по тематике политико-административных элит региона. Б.Г. Койбаев и Ю.В. Усова установили закономерности институционализации политических элит в республиках Северного Кавказа. О. Васюта и С. Васюта определяют роль кланов в активности политических элит республик.

Во второй части исследования освещается взаимосвязь религиозного и политико-властного факторов в деятельности элит Северного Кавказа. В.Х. Акаев обосновывает термин «религиозно-политическая элита», раскрывает параметры идеологии и практики соответствующих элит Северного Кавказа. М. Васюков выявляет политическое и социокультурное своеобразие правящей элиты в республиках Северного Кавказа. И.П. Добаев, А.В. Понеделков и Р. Гаджибеков концентрируют внимание на причинах и последствиях раскола мусульманской элиты региона.

Третья часть коллективной монографии раскрывает соотношение традиций и модернизации лидерства на Северном Кавказе и в Калмыкии. В отличие от предыдущих частей, данная построена по территориальному кейсам. Долгосрочные особенности политического процесса и лидерства на российском Кавказе постулирует Х.Г. Тхагапсоев. Сравнительный анализ политических проектов элит Чечни и Ингушетии провел польский исследователь П. Грохмальски. Специфика политического лидерства в Дагестане освещает Я. Залесны, лидерства в Ингушетии – А. Глодек, лидерства в Северной Осетии – Алании – А. Томчик. Учитывается территориальная и экономическая сегментация элит, анализируются межэлитные и внутриэлитные расколы. Несколько особняком, на первый взгляд, стоят две статьи об истории и постсоветском периоде развития политических элит и лидерства Калмыкии, подготовленные Т. Бодио и П. Серазданом. Но они логично встроены в замысел сравнительного анализа элит российских республик.

Итак, политическая наука в целом, кавказоведение в частности, получили компетентное системное исследование элит Северного Кавказа. Авторы не скрывают острых дискуссионных аспектов темы, а стремятся в них беспристрастно разобраться с необходимым академизмом и корректностью оценок. Данные работы не только обобщают ключевые достижения российских и польских специалистов, но и во многом определяют перспективы дальнейших исследований. Можно пожелать многонациональному авторскому коллективу продолжить исследование, расширяя круг актуальных аспектов политической элитологии. Монографии будут полезны не только кавказоведам – политологам, социологам, историкам, этнологам, религиоведам, но и государственным служащим, политически активным предпринимателям и иным общественным деятелям. Работа убедительно демонстрирует растущий потенциал южно-российской школы политической науки, который находит признание в международном сотрудничестве.

Andrzej Baranow

Polska – 25 lat po wyborach czerwcowych. Konsekwencje dla sytuacji wewnętrznej i pozycji międzynarodowej, red. Teresa Astramowicz-Leyk, Waldemar Tomaszewski, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014, ss. 205

W polskim życiu politycznym nośną cezurą stał się dzień 4 czerwca 1989 r. Przeprowadzone wtedy wybory parlamentarne uznaje się za ogniwo zwrotne w kształtowaniu polskiego ustroju politycznego. W 2014 r. mija ćwierć wieku od nich oraz rozpoczęcia tzw. transformacji ustrojowej. Rocznicą ta stała się inspiracją do zorganizowania konferencji poświęconej refleksjom i rozważaniom, dotyczącym przemian, jakie dokonały się w ostatnim ćwierćwieczu w Polsce.

W prezentowanej książce ukazuje się przygotowane z tej okazji studia i opracowania. Dotyczą one: 1. Wyborów jako wartości kulturowo-cywilizacyjnej; 2. Świadomości społeczeństwa polskiego w kontekście zmian systemowych:

1989–2014; 3. *Długiego marszu* Polski od totalitaryzmu do demokracji; 4. Wyborów czerwcowych 1989 roku w Polsce a formalnie wolnych i uczciwych wyborów; 5. Jedności demokracji w Polsce po 25 latach przemian; 6. Solidarności walczącej wobec politycznego kontraktu Okrągłego Stołu i politycznej transformacji Polski w latach 1989–1991; 7. Kierunków działań politycznych Stronnictwa Demokratycznego na Warmii i Mazurach w II połowie lat 80. XX wieku; 8. Wyborów 1989 – dossier kandydata „Solidarności” Wiktora Kulerskiego; 9. Genezy i politycznych wyborów czerwcowych 1989 roku; 10. Stosunków polsko-rosyjskich w pierwszych latach transformacji ustrojowej w Polsce; 11. Kierunku Waszyngton. Redefinicji polskiej polityki zagranicznej w wyborach czerwcowych; 12. Polski i Polaków po 1989 roku. Problemów tożsamościowych w warunkach integracji europejskiej. W tytułach tych zawierają się najważniejsze ogniwa życia kulturowo-cywilizacyjnego, ulegające istotnym przemianom w ostatnim ćwierćwieczu.

W opracowaniach wskazuje się, że wybory są instytucją w pełni ujawniającą warstwę zachowań, aspiracji politycznych oraz siłą legitymującą demokrację. Idea wyborów nabiera nowego znaczenia w praktyce unifikacji świata; ujawnia się w formie plebiscytów. Wyborcy głosują nie tyle na kandydata, ile na ugrupowanie, które on reprezentuje. Podkreśla się, że wybory powszechne generują zwykle uniformizację życia społeczno-politycznego oraz promują wzory tzw. zachowań przeciętnych. Przy tym wskazuje się, że uniformizacja i wiązana z nią egalitaryzacja zachowań wyborczych jest zjawiskiem niekorzystnym dla rozwoju wielu dziedzin życia społecznego, np. do rozwoju nauki, kultury i sztuki, gdzie obok oryginalności tworzenia z dużą siłą ujawnia się mimetyczność – naśladownictwo lansowanych odgórnie (politycznie) wzorów pożądaných, m.in. przez rządzących. Próby przenoszenia mechanizmu politycznego sprawowania władzy do tych instytucji generuje i umacnia mechanizmy biurokracyzmu, a w ślad za tym ujawniają się negatywne następstwa dla rozwoju duchowego. Obserwuje się, że nie wskazują zainteresowania sprawami władzy w tych instytucjach ludzie o największym dorobku intelektualnym, zasłużeń dla rozwoju życia inte-